B. P. HASDEU ŞI A. N. VESELOVSKI
(SCRISORI INEDITE)

DE

AL. TEODORESCU

Cercetarea de faţă, deşi are un caracter mai special care-i răpeşte posibilitatea unei priviri de ansamblu asupra unei anume direcţii din multilaterala activitate desfăşurată de scriitorul, istoricul, filologul şi folcloristul B.P. Hasdeu, îşi revendică totuşi meritul de a da la iveală unele documente cu totul necunoscute pînă acum şi care aruncă o lumină nouă asupra unui important sector al preocupărilor pe care le-a avut savantul de la a cărui naştere s-au împlinit 125 de ani. Aceste cîteva comentarii pe marginea scrisorilor vin, întrucîtva, să întregească cunoştinţele noastre despre Hasdeu folclorist, domeniu al activităţii sale cel puţin tot aşa de important ca şi cel al istoriei, limbii şi literaturii. Pentru a încadra mai precis aceste documente s-a făcut o scurtă incursiune în activitatea sa de folclorist, cu scopul de a sugera măcar amploarea şi excepţionala valoare a acestor preocupări.

Comunicarea de faţă constituie un fragment al unei lucrări ample intitulată *A.N. Veselovski şi literatura populară română* în care sînt folosite, după cum este şi în cazul acesta, o parte din materialele inedite, descoperite şi microfilmate cu prilejul unei călătorii de studiu în Uniunea Sovietică, în arhivele manuscrise ale Bibliotecii de Stat „V. I. Lenin" din Moscova şi ale bibliotecilor de la Institutul de literatură rusă din Leningrad şi de la Institutul de literatură din Kiev. Prin valorificarea acestor documente nu considerăm că s-a realizat doar o notă incidentală, ci s-a îmbogăţit cu un paragraf inedit activitatea lui Hasdeu ca folclorist şi în acelaşi timp, relaţiilor culturale şi ştiinţifice româno-ruse, de la sfîrşitul sec. XIX şi începutul sec. XX, li se adaugă un capitol de seamă.

Aşa cum se va vedea, corespondenţa dintre cei doi oameni de ştiinţă este axată exclusiv pe schimbul de informaţii şi publicaţii refe-

BDD-A1589 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:05 UTC)

ritoare la folclor, fapt care îi conferă valoarea de colaborare ştiinţifică.

Preocuparea lui B. P. Hasdeu pentru literatura populară scrisă şi nescrisă îşi are o strălucită ascendenţă în familie unde atît bunicul, cît mai cu seamă tatăl, Alexandru Hasdeu, este considerat ca unul dintre primii culegători de folclor românesc, în orice caz primul care a făcut cunoscută prin traduceri în limba rusă, creaţia noastră populară. Acestei tradiţii familiale i se suprapune formaţia sa ştiinţifică dobîndită în şcolile superioare din Rusia şi anume la Universitatea din Harkov, unde, în ciuda înăspririi opresiunii ţariste, manifestările progresiste se fac simţite cu precădere pe plan cultural şi ştiinţific, iar cultivarea tradiţiilor orale, cunoaşterea şi popularizarea producţiilor spirituale ale maselor asuprite constituia unul din punctele principale ale democraţiei revoluţionare de pretutindeni. În treacăt pomenim şi faptul că, în timpul studenţiei la Harkov şi a serviciului militar pe care-l făcea concomitent şi care l-a purtat şi prin garnizoana din Odesa, Haşdeu s-a comportat nu tocmai pe placul ofiicalităţilor ţarise şi nici în spiritul moralei filistine burgheze. Dacă cel de al doilea aspect interesează într-o mai mică măsură, opoziţia sa faţă de autocraţia din Rusia este una din premizele poziţiei sale ulterioare, potrivnică oricărei asupriri şi vine să prefaţeze afirmaţia „Nu ţin cu Rosetti, nu ţin cu Brătianu, ţin cu acei care astăzi se luptă contra boierilor". După propriile-i mărturii, ca şi după unele cercetări anterioare, se ştie că studentul Bogdan Petriceicu Hasdeu făcuse parte dintr-o asociaţie cu caracter conspirativ, iar mai tîrziu (într-o profesiune de credinţă publicată în „Revista Nouă") afirmă că în tinereţe ar fi fost chiar socialist. Plecarea precipitată din Rusia în 1857, ca şi existenţa unui voluminos dosar încheiat de Ohrana ţaristă, privitor la Hasdeu, aflat în Arhivele Statului din Odesa [1], par să confirme activitatea sa revoluţionară prin care şi-a atras supravegherea insistentă a poliţiei secrete ruse. Chiar dacă în aceste manifestări este implicat un oarecare spirit de frondă şi neconformism specific vîrstei, iar unele acţiuni de mai tîrziu contrazic, într-o anumită măsură, aceste elanuri tinereşti, această perioadă nu rămîne fără consecinţe în orientarea generală a savantului, cel puţin pe linie culturală şi ştiinţifică.

Revenind, după această paranteză pe care n-o considerăm cu totul în afara subiectului, trebuie să menţionăm că preocupările lui Hasdeu în direcţia cunoaşterii şi studierii folclorului şi cărţilor poporane datează încă din perioada şederii în Rusia, cînd lucra la un studiu despre *Doină* şi intenţiona să alcătuiască o culegere de *Cîntece populare româneşti* pe care, ulterior, avea s-o traducă în limba rusă. Începutul preocupărilor sale folcloristice şi ştiinţifice, în general, interesul acordat cărţilor şi manuscriselor vechi, poate fi împins spre anii adolescenţei chiar, aşa cum reiese din scrisoarea pe care o adresează în 1852

[1] Fapt care ne-a fost semnalat într-o convorbire pe care am avut-o la Kiev cu tov. Anatolii Diamilovici Baghinski, cercetător la arhivele respective.

BDD-A1589 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:05 UTC)

istoricului rus M. P. Pogodin, căruia îi trimite un manuscris vechi slav şi-i vorbeşte despre lucrările sale timpurii. Din această scrisoare se deduce că înaintea vîrstei de 14 ani ar fi avut asemenea procupării, ceea ce în adevăr demonstrează o precocitate rar întîlnită. După opinia noastră, asupra datei la care s-a născut nu s-a spus încă ultimul cuvînt, chiar dacă el însuşi o declară 27 februarie 1838.

Cu toate că în 1857 trece în România, iar istoriografia literară burgheză a căutat să acrediteze antirusismul lui Hasdeu, relaţiile sale cu savanţi ca Potebnia şi Veselovski, cunoaşterea şi utilizarea bibliografiei, aprecierea deosebită pe care o acordă ştiinţei ruse, vin să corecteze dacă nu să infirme această opinie, demonstrînd că cei împotriva cărora se ridicase Hasdeu nu erau poporul rus cu manifestările lui spirituale ori oamenii de ştiinţă, ci autocraţia ţaristă şi întregul ei aparat de opresiune, cu care studentul Universităţii din Harcov avusese personal de a face. Nu e mai puţin adevărat că uneori scriitorul, dar mai ales omul politic Hasdeu, a făcut el însuşi confuzia între cele două realităţi antagoniste din cadrul aceleiaşi naţiuni, confundînd cele două planuri, social-politic şi naţional.

Asupra legăturilor sale cu Alexandr Af. Potebnia, profesor la Universitatea din Harcov, fost coleg al său, cercetătoarea sovietică E. Dvoicenko-Marcova a publicat un articol în revista „Dnestr" nr. 8, 1959, unde face cunoscute două scrisori ale lui Hasdeu către acesta. În cadrul aceleiaşi note, autoarea îşi exprimă opinia că cele două scrisori sînt doar o parte a unei corespondenţe mult mai întinse. În acelaşi timp d-sa opinează că prin intermediul lui Potebnia l-ar fi cunoscut Hasdeu pe A. N. Veselovski, profesor la Universitatea din Petersburg, membru al Academiei de Ştiinţe şi din partea căruia a primit scrisorile la care se referă în *Cărţile poporane*, şi publicate după aproape 70 de ani în revista „Tînărul Scriitor" din 1957, de A. Z. N. Pop.

Documentele care fac obiectul comunicării de faţă, adică scrisorile lui Hasdeu către Veselovski, pe lîngă valoarea lor intrinsecă servesc, în acelaşi timp, la datarea unora din scrisorile lui Veselovski către Hasdeu şi infirmă supoziţia făcută de cercetătoarea sovietică cu privire la faptul că Hasdeu ar fi intrat în relaţii cu Veselovski prin intermediul lui Potebnia.

Aşa cum menţionam la început, scrisorile lui Hasdeu către învăţatul rus le-am descoperit în arhiva personală a lui A. N. Veselovski, din Secţia de manuscrise a Institutului de literatură rusă din Leningrad, unde se mai află şi alte materiale interesante privitoare la relaţiile româno-ruse şi care atestă deosebita apreciere de care se bucura mişcarea ştiinţifică din România, înalta valoare a cercetărilor întreprinse la noi în secolul XIX în domeniul folclorului şi al cărţilor populare. Astfel, în afară de scrisorile lui Hasdeu mai sînt şi 13 scrisori adresate de M. Gaster aceluiaşi Veselovski, mai multe scrisori ale lui Polihronie Sîrcu referitoare la acelaşi domeniu. În fondul menţionat se mai găsesc o recenzie a culegerii lui M. Gaster, care cuprinde lecţiile ţinute de acesta la Universitatea din Oxford, asupra literaturii greco-slavone, o

BDD-A1589 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:05 UTC)

alta asupra culegerii de basme românești traduse în germană de Mite Kremnitz și un studiu al aceluiași savant despre *Balada lui Dobrișan și Franc în poezia populară română*, toate extrase din „Jurnalul Ministerului Instrucțiunii Publice" din anii 1883, 1887, 1888 și care cuprind unele completări manuscrise, ulterioare publicării. Un capitol dintr-o gramatică în limba germană despre limba română, coroborat cu unele informații din scrisori ne îndreptățesc să conchidem că savantul rus cunoștea limba noastră într-o măsură care-i permitea să folosească bibliografia românească: „...oricît de puțin îndemînatec aș fi în privința limbii (pe care m-am pus s-o studiez cu ajutorul unui student de origină română care, din nenorocire, nu mai e la Petersburg)... mă găsesc în fața unui text de care aș avea nevoie în opera mea". În aceeași arhivă se găsește și o copie în cerneală a baladei lui Iovan Iorgovan din culegerea lui At. Marinescu, copie ce pare făcută fie de Hasdeu, ori mai curînd la sugestia acestuia și trimisă lui Veselovski, după cum reiese dintr-o scrisoare din 20 septembrie 1879.

Dacă la aceste materiale adăugăm trimiterile frecvente la operele lui Hasdeu, Gaster, Cihac, G. Dem. Teodorescu, Alecsandri, Tocilescu și cu mențiunea că citarea acestora nu se face incidental, pentru că spre exemplu, numai în cuprinsul a trei pagini Gaster este citat de 7 ori, iar în studiul *Razîscania* (Cercetări asupra cîntecelor religioase rusești) întreg cap. IV este dedicat volumului *Cărțile poporane*, putem conchide că atît culegerile de folclor ale lui G. Dem Teodorescu și Gr. Tocilescu, cît și monografiile *Literatura populară română* a lui Gaster, ori *Cărțile poporane ale Românilor* de Hasdeu, erau cunoscute și unanim apreciate, constituiau și constituie încă opere de bază, nu numai pe plan național, ci și dincolo de hotarele țării.

Ca o confirmare a acestei prețuiri, vom cita dintr-o scrisoare a lui Veselovski trimisă lui Hasdeu în 1883:

„Îngăduiți-mi, domnule, să vă dăruiesc a IV-a Broșură din ale mele *Cercetări asupra cîntecelor religioase rusești*, din care primul capitol e dedicat în întregime cărții D-voastră *„Cuvente den bătrîni"*. (V. p. 1—96; p. 222—223 și în notă; p. 427—433). V-am alăturat-o pentru a completa seria broșurilor 1—3, și, peste puțină vreme, vă voi trimite o lucrare conținînd, între alte lucruri, cîteva note privitoare la textele pe care Dumneavoastră le-ați analizat cu îndemînare de maestru, nelăsînd criticii mele decît să spicuiască ici și colo și să consemneze cîteva divergențe cu caracter general.

Citirea excelentelor D-voastră „Cărți poporane" m-a făcut să văd ce folos am putea să tragem din studiile românești cultivîndu-le mai sîrguincios, cum nu s-a făcut pînă acum. Studiul asupra literaturii populare române, pe care Dl. Gaster mi l-a trimis, n-a putut decît să confirme această opinie, precum și dorința pe care o am de a întreține relații culturale cu România, cărora eu și pînă acum le datorez atîtea învățături noi.

Am cinstea să fiu, Domnule, al D-voastră prea devotat,

Alexandr Veselovski"[2]

[2] A. Z. N. Pop, *Istoricul literar rus Alexandr Veselovski și B. P. Hasdeu*, „Tînărul Scriitor", nr. 5/1957, p. 96.

BDD-A1589 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:05 UTC)

Evident că studiile elaborate în Rusia şi ale lui A. N. Veselovski în special, se bucurau de aceeaşi preţuire faţă de Hasdeu, Gaster ori mai tîrziu Cartojan. Aşa, de pildă, M. Gaster în *Literatura populară română*, apărută în 1883, îl citează pe Veselovski de 31 ori, iar N. Cartojan în *Cărţile populare în literatura românească*, vol. 1—2 face trimiteri la studiile învăţatului rus de 18 ori.

Deoarece este primul în ordine cronologică şi cel de care ne ocupăm în comunicarea noastră, vom da cîteva exemple din studiile lui Hasdeu unde este utilizată pe larg bibliografia rusă în special şi cea a popoarelor slave în genere.

În alcătuirea *Programei pentru adunarea obiceiurilor juridice ale poporului român*, publicată în „Columna lui Traian" din august 1877, Hasdeu pleacă de la un studiu similar al lui Efimenko în care acesta s-a ocupat de obiceiurile juridice ale slavilor şi în speţă despre datinile ţărăneşti de lîngă Arhanghelsk. În alcătuirea întrebărilor foloseşte exemplul aceluiaşi folclorist care, în colaborare cu Matveev, sub auspiciile Societăţii Geografice din Petersburg publicase un chestionar similar, cu cîteva luni mai înainte.

Recenzînd în paginile „Columnei lui Traian" din acelaşi an, culegerea lui Antonovici şi Dragomanov *Cîntecele istorice ale poporului malorus* (Kiev, 1874—1875), sub titlul *Poezia poporană ruteană în legătură cu istoria română*, pomeneşte printre culegătorii de poezie ruteană pe Tzertelev, Maximovicz, Sreznevski, Kostomarov, Pauli, Holowaţki, Waclaw Oleszka. În studiul baladei despre Hmielniţki comentează:

„Această baladă despre cel mai ilustru hatman căzăcesc, Zenobiu Hmielniţki, cunoscut în cronicile române sub formă de „Hmil" ni se prezintă în trei variante.

Primul [?] a fost publicat la 1854 în colecţiunea răposatului meu profesor de la Universitatea din Harcov, Metlinski...". Este vorba despre polonezul Anatolie Metlinski, docent în vremea studenţiei lui Hasdeu la Harcov, apoi profesor la Universitatea din Kiev şi care l-a îndrumat spre cercetări de folclor pe Al. Af. Potebnia.

Cartea în care bibliografia rusă este amplu folosită este vol. II din *Cuvente den bătrîni* şi anume *Cărţile poporane ale Românilor în secolul XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*, operă pe care specialiştii o apreciază ca „fundamentală" şi consideră că „... face parte din puţinele lucrări mari ale lui Haşdeu duse pînă la capăt, lucrată proporţionat şi cu minuţiozitatea care-l caracteriza pe savant. Este un studiu de răspîntie pentru cultura poporului român" [3].

Între autorii şi operele citate figurează:

— Tihonrarov, *Pamiatki otrecennoi russkoi literaturi*, Moscova, 1863, citat la p. 34 şi 35 în prefaţă şi 29 şi 30 în text;
— Dragomanov, *Malorusskaia narodnaia predaniia*, Kiev, 1876 la p. 29, 33 şi 34;

[3] I. C. Chiţimia, *B. P. Hasdeu şi problemele de folclor*, „St. şi cercet. de ist. lit. şi folclor", anul I, nr. 1—4/1952, p. 176.

BDD-A1589 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:05 UTC)

— Gorski și Novostruev, *Opisanie slavianskih rukopisei*, Moscova, 1862, la p. 31;
— *Biblioteca obșcestva istorii i drevnostei*, Moscova, 1845, la p. 31;
— Kalaidovici și Stroevî, *Opisanie rukopisei graia Tolstova*, Moscova 1825, p. 75;
— Karataev, *Hronologiceskaia raspisi slavianskih knig*, Petersburg, 1865;
— Sreznevski, cu privire la un manuscris din 1100 publicat și studiat în „Izvestia Academik Nauk", t. I;
— Golubinski, *Ocerkii istorii țarevei bolgarskoi, serbskoi i rumânskoi*, Moscova, 1871;
— Maikov, *Velikorusskiia zaklinania in* „Zapiski russkogo Geogr. Obșcestva", secția Etnograf, t. 2, Petersburg, 1869;
— Iz. Ac. N. po otdeleniiu russkogo iazîka, t. 10, 6, 1863;
— Saharov, *Skazaniia russkogo naroda*, t. I, 1861;
— Vostakov, *Slavari țercovno-slavianskogo iazika*, 1861;
— Veltman, *Troian i Angheliță*, *Moscova*, 1846,

precum și alte opere și autori din bogata literatură rusă privitoare la acest domeniu.

Autoritatea incontestabilă invocată în *Cărțile poporane* rămîne însă A. N. Veselovski, citat nu numai în josul paginii, ci și în textul propriu-zis. Un citat pe care-l reproducem în continuare este probant atît pentru aprecierea acordată lui Veselovski, cît și pentru extraordinara amploare a informației savantului român care era stăpîn nu numai în domeniul literaturii de specialitate din țară, ci în măsură să sesizeze unele lacune în informația ilustrului său coleg, căruia îi indică unele documente din chiar literatura slavă.

„Nu de mult, profesorul A. Wesselofsky de la Petersburg, unul din cei mai ageri scrutători contemporani ai credințelor poporane, a publicat în „Ziarul Ministerului Instrucțiunii Publice" din Rusia, un șir de articole sub titlul comun de: „Înscrieri despre istoria dezvoltării legendei creștine". Grație amabilității d-lui profesor A. Potebnia de la Harcov, la care am recurs în această privință, de vreme ce pe calea librăriei n-am reușit de a ne procura cîteva volume izolate dintr-o colecțiune de vreo 200 tomuri, noi avem astăzi dinaintea ochilor o parte din această interesantă lucrare și anume aceea care se referă la *Legenda Duminicii* și la *Visul Maicii Domnului*.

Regretăm de a nu fi avut la îndemînă mai de timpuriu, atunci cînd studiam noi înșine Legenda Duminicii, monografia d-lui Wesselofsky asupra acelui apocrif. O regretăm deși d-sa n-a cunoscut — afară de Fabricius, Cosener, Jerlicz și Hanka — pe niciuna din celelalte fîntîne ale noastre; nici redacțiunile orientale, nici redacțiunea din Gerlach, nici redacțiunea maghiară, nici pe cea franceză etc. E și mai curios că i-a scăpat cu totul din vedere antica redacțiune slavică, care menționează pe Pecenegi; nu mai puțin redacțiunea cea din Biblioteca Societății Arheologice de la Moscova; ba pînă și cîntecul bulgar cel cu „două foi din cer".

Oricum ar fi însă, A. Wesselofsky completează întrucîtva datele noastre prin unele puncturi secundare, mai ales printr-o seamă de redacțiuni germane, între care prin vechime ocupă primul loc cele anglo-saxone[1]).

Mai multe am putut învăța din monografia d-lui Wesselofsky despre *Visul Maicii Domnului*...

BDD-A1589 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:05 UTC)

Sîntem veseli dară de a profita, cel puţin acum, de cercetarea d-lui Wesselofsky, completîndu-le la rîndul nostru prin ceea ce le lipseşte" [4]. Îl mai citează apoi, tot în cuprins, la pag. 390—391, 393, 394 şi 397.

La capitolul *Povestea numerelor*, paragraful 26, menţionează în textul introductiv la apocriful respectiv una dintre scrisorile care au fost cunoscute abia peste 78 de ani.

„Profesorul A. Wesselofsky de la Petersburg, atît de competinte în tot ce se referă la literatura poporană în genere a binevoit a-mi împărtăşi într-o epistolă că toţi slavii cunosc cîntece poporane analoage cu „Dic mihi quid unus", adică după tipul A.

Iată propriile sale cuvinte ..." şi reproduce în întregime aproape informaţia provenită prin scrisoarea, datată de A.Z.N. Pop, 1878, dar care cu siguranţă este posterioară datei de 2 noiembrie 1879, cînd a fost expediată scrisoarea către Veselovski prin care-i solicită această informaţie. Unele din indicaţiile primite prin corespondenţă de la savantul rus vor fi folosite în *Addenda şi Corrigenda* volumului respectiv, aşa cum pomenise într-una din scrisori. Aşa de pildă la p. 735 scrie:

„Pagina 387, rînd 1—2 Dl. Wesselofsky a menţionat redacţiunile orientale ale *Legendei Duminicii*, mai tîrziu, în *Etiopskaia epistoliia o nedele*, J.M.N.P., t. 191, sect. 2, p. 121—123, un articol care mi-a fost necunoscut, pînă ce a binevoit a mi-l comunica însuşi Dl. Wesselofsky, cînd volumul de faţă era aproape de sfîrşit".

Ne limităm doar la aceste referiri care sînt de natură să ne lumineze asupra strînsei colaborări dintre cei doi savanţi, asupra aprecierii reciproce dintre ei, iar scrisorile vin să ne ofere proba materială a acestor raporturi şi mai ales faptul, necunoscut pînă acum, că savantul român a răspuns în aceeaşi măsură solicitărilor lui Al. Nicolaevici Veselovski, trimiţîndu-i cărţi şi informaţii de care acesta avea nevoie în elaborarea operei sale.

Din totalul celor 10 scrisori şi o carte de vizită, 8 sînt scrise în limba franceză, iar două în limba rusă. Se pare că fostului student al Universităţii din Harcov, deşi citea curent în limba rusă, începuse să-i fie dificilă folosirea în scris a limbii materne a savantului de la Petersburg.

Prima dintre scrisori este apropiată ca dată de aceea pe care i-o adresase lui Al. Af. Potebnia, iar conţinutul este întrucîtva asemănător, solicitînd în ambele, numerele 33, 34, 35 şi 39 din Ziarul Ministerului Instrucţiunii Publice, unde-şi publicase Veselovski seria de articole cu titlul *Încercări asupra istoriei dezvoltării legendei creştine*.

Mult stimate Domn şi coleg,

Fără să vă fiu cunoscut, îmi iau libertatea de a vă adresa o vie rugăminte. Mi-a fost absolut imposibil să-mi procur studiile dv. asupra *Răspîndirii legendelor creştine*, şi anume cele publicate în Jurnal Min. Nar. Prosv., vol. 33, 34, 35 şi 35 [aici este o greşeală deoarece în scrisoarea către Potebnia cere vol. 39] care îmi sînt cu atît mai preţioase cu cît am început deja să public o redacţie românească foarte veche din

[4] B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni. Cărţile poporane ale Românilor*, Bucureşti, 1879, p. 386—387.

BDD-A1589 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:05 UTC)

Epistola Duminicii și din *Legenda Paraschivei*. Aș putea îndrăzni să vă rog să binevoiți a-mi indica mijlocul de a mi le procura?

Mii de scuze și binevoiți a primi asigurarea celei mai înalte considerații

Prea onorate Domn și coleg
al dv foarte devotat

B. P. Hasdeu
profesor la Universitatea din București
Director general al Arhivelor Statului

București
29 mai
[18] 79

Răspunsul la această scrisoare, cu care se deschide corespondența între ei, vine în septembrie același an, din cauză că Veselovski fusese plecat în străinătate și a găsit-o de abia la întoarcere. Imediat ce primește răspunsul, datat 10 septembrie 1879, Hasdeu expediază cea de a doua scrisoare la 20 septembrie.

Prea onorate domn și coleg,

Am primit amabila dv. scrisoare și cărțile. Singurul articol pe care nu-l cunoșteam încă este *Eleiterii*, deoarece celelalte, cum opera mea mă obliga și cum credeam că scrisoarea mea se rătăcise, mi-au fost comunicate de la Harcov prin Dl. prof. Potebnia, de aproape două luni și chiar acuma i-am înapoiat aceste șapte numere din J.M.N.P. pe care a binevoit să mi le împrumute. Regret mult că n-am cunoscut și *Eleiterii*, pentru postscriptumul său, dar oricum voi remedia această lacună în Addenda cărții mele.

Românii au legenda Sf. Gheorghe în versuri și în proză. Versiunea în proză a fost publicată în „Columna" mea, 1876, p. 425 și următoarele și v-o trimit sub banderolă. Versiunea în versuri se prezintă în două redacții, diferite, la fel de populare, dintre care una a fost publicată în Alecsandri, *Poezii populare ale Românilor*, ed. II, Buc. 1866, p. 14—16, și alta în Marienescu, *Poesia poporală: Balade*, Viena, 1867, p. 9—22. În proză, este „George cel viteaz" = exact „Gheorghii Hrabrîi" din legenda rusă. În versuri este „Iorgovan", formă amplificată din Iorgu = Gheorghe și Erculean, formă amplificată din Hercules. După cum vedeți poezia populară română a făcut un mixtum — compozitum din Sf. Gheorghe și din Hercule, [fapt] determinat de împrejurarea că legenda, așa cum o avem noi în versuri — s-a păstrat exclusiv în împrejurimile Mehadiei în Banat, aproape de vechile băi ale lui Hercule. De altfel, dv. cunoașteți mai bine decît oricine frecvența unor asemenea amestecuri populare. Schuller, „Ueber einige merk würdige Volkssagen der Romänien", Hermannstadt, 1857, a cunoscut redacția publicată de Alecsandri și a vrut s-o explice prin Herodot (!!). Iată tot ce-mi amintesc pentru moment, căci vă răspund în mare grabă. Domnul Sîrcu — probabil studentul român de care mi-ați vorbit în scrisoarea dv. — se întoarce din Bulgaria și se îndreaptă spre Petersburg, așa că vă va putea ușura puțin studiul textelor românești. Lucrarea mea va fi gata spre sfîrșitul lunii decembrie; a ajuns la a treizecea coală. Printre altele conține: Epistola Duminicii, Visul Maicii Domnului, Rugăciunea bogomilică a Sf. Sisinie, Adormirea lui Abraham, Apocalipsul Sfintei Fecioare, Apocalipsul Sf. Paul, Legenda Sf. Paraschiva, totul explicat pe cît mi-a fost posibil. Fără îndoială, mă voi grăbi să v-o trimit imediat după apariție.

Scuzați-mă că eu, vechi student al Universității din Harcov, am început să uit deja rusa, și de aceea sînt silit să vă scriu în franțuzește.

Binevoiți, prea onorate Domn și coleg, a primi asigurarea celei mai înalte stime.

Al vostru foarte devotat, B. P. Hasdeu

20/2 septembrie
[18] 79

BDD-A1589 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:05 UTC)

A treia scrisoare este cea în care cere informaţii lui Veselovski asupra circulaţiei unor tradiţii de tipul „Dic mihi quid unus", şi al cărei răspuns îl foloseşte direct, cum am arătat, în volumul *Cărţile poporane*.

Prea onorate Domn şi coleg,

Îmi iau extrema libertate de a recurge la luminile dv. într-o chestiune care mă interesează mult. Slavii au ceva de tipul:

Dic mihi quid unus?
Unus est Deus
Qui regnat in coelis
Dic mihi quid duo?
Duo sunt Testamenta...?

Binevoiţi, prea onorate coleg să primiţi asigurarea stimei mele cele mai desăvîrşite

Domnule
Al dv. devotat servitor
B. P. Hasdeu

Bucureşti
2 noiembrie
[18] 79

Urmează se pare o pauză lungă în această corespondenţă, cauzată de motive greu de determinat. Nu poate fi exclusă nici ipoteza pierderii unor scrisori. Se reia firul în 1887.

Prea onorate coleg,

Scrisoarea dv. m-a găsit într-o stare deplorabilă. Timp de cîteva săptămîni a trebuit să stau în pat din cauza unui reumatism articular care mi-a interzis orice fel de muncă şi chiar de mişcare. Tot ce am putut să fac a fost de a vă trimite o nouă culegere de povestiri populare române. Sper că aţi primit-o. Simţindu-mă, pentru moment ceva mai bine, profit pentru a vă scrie aceste cîteva rînduri. Pe cît ştiu eu, *Istoria lui Baltazar* este singurul Buovo român [în sensul unui anumit tip de legendă]. Cît priveşte *Fata războinică*, cum n-am la dispoziţie articolul lui Nigra, îmi este imposibil să-mi dau seama despre ce este vorba. Dacă binevoiţi să-mi comunicaţi în puţine cuvinte trăsăturile caracteristice ale acestui tip, aş fi încîntat să fac, din partea mea, toate cercetările posibile.

Strîngîndu-vă cordial mîna
Al dv. prea devotat
B. P. Hasdeu

24 ianuarie
[18] 87

La scrisoarea prin care Veselovski îi comunică probabil caracteristicile tipului *Fata războinică*, scrisoare care nu se găseşte în arhiva Hasdeu de la Academie şi care ar pleda într-un fel pentru ipoteza că unele din scrisori s-au pierdut, îi răspunde peste puţin timp.

Prea onorate coleg,

Nu există nici un cîntec sau legendă populară în genul *Fetei războinice*. Totuşi subiectul este foarte popular [în sens de răspîndit] ca povestire. Vă trimit alăturat povestea publicată de Ispirescu (*Basmele românilor*, Bucureşti, 1882, p. 10 şi urmă-

BDD-A1589 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:05 UTC)

toarele). Ea este foarte interesantă.Am cunoscut o alta care a fost publicată în „Calendarul basmelor", Iași, 1878, p. 47—65 sub titlul *Un ochi rîde și altul plînge*, dar din nefericire nu mai am niciun exemplar la mine.

Vă strîng cordial mîna,
Prea devotat
Hasdeu

10/22 martie
[18] 87

Tot la una din întrebările puse în scrisoarea care se referea la *Fata războinică*, îi răspunde și în scrisoarea următoare.

Scump coleg,

V-am trimis piesa cerută. Cît despre o redacție românească a *Războiului Troiei*, pentru moment, nu știu nimic dar nu voi pierde ocazia de a mă interesa.

Îmi permit să vă solicit, dacă — din întîmplare — s-ar putea face ceva pentru domnul Jaworovski.

De curînd am avut ocazia să vorbesc mult despre frumoasele dv. cercetări cu d-na Hitrovo și cu mătușa sa, contesa Tolstoi, două femei foarte instruite.

Mii de amabilități
Foarte devotat
Hasdeu

21 oct.
[18] 87

Prin scrisoarea următoare și ultima pe care o citățm în întregime Hașdeu solicită două lucrări de istorie.

Ilustre coleg,

Îmi iau libertatea de a mă adresa dv. într-o chestiune foarte presantă pentru mine. Lucrez la un studiu asupra Principatului Bîrlad (Berladskoe Kneajestva) și știu că literatura istorică rusă posedă două monografii asupra acestui subiect: un studiu al d-lui Linnicenko și un altul al d-lui Daşkevici, care îmi sînt absolut indispensabile. Mi-a fost imposibil să mi le procur prin intermediul Leipzigului. Aș putea să le am de la Petersburg?

Mii de scuze și o foarte cordială strîngere de mînă.

Cu totul al dv.
B. P. Hasdeu

19/31 martie
[18] 96

În următoarele trei scrisori (din 29 oct. 1899, 16 aprilie 1901, iar ultima nedatată), dintre care două în limba rusă și ultima tot în franceză, cere unele informații privitoare la Borozdini și la Bîrlad, despre care scria un studiu și comunică expedierea ultimei sale lucrări Academiei Imperiale, membru al căreia devenise Hasdeu în decembrie 1883, ales foarte probabil la raportul lui Veselovski, ori al acad. Korș, primul traducător al lui Eminescu în limba rusă. Oscilăm între aceste două personalități deoarece toate cercetările întreprinse la Leningrad, în biblioteca Institutului de literatură rusă, la Biblioteca Centrală a Academiei și în Arhivele Academiei, cu speranța că vom găsi raportul lui Veselovski, au rămas infructuoase. În registrul de procese verbale

BDD-A1589 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:05 UTC)

ale şedinţelor Academiei din 1883, am găsit o însemnare foarte scurtă despre alegerea lui Hijdeu, profesor din Bucureşti, ca membru în secţia de limbi şi literaturi slave.

Tot fără rezultat a rămas şi încercarea de a descoperi comunicarea aceluiaşi Veselovski despre fiica lui Hasdeu, Iulia, comunicare la care se referă într-una din scrisorile adresate lui Hasdeu: „Îmi rezerv a face o dare de seamă asupra poemelor din cele dintîi două volume [care conţineau opera Iuliei] pe care dare de seamă o voi citi într-una din şedinţele societăţii noastre neofilologice". Pe această scrisoare îndureratul tată notează: „Profesorul Wesselofsky, membru al Academiei, care va face despre Lilica o conferinţă la Petersburg".

Din cele spuse pînă acum credem că s-a desprins destul de clar importanţa acestor documente atît pentru cei care studiază viaţa şi opera lui B. P. Hasdeu, în raport şi la nivelul cercetărilor europene din acea vreme, cît şi pentru istoria relaţiilor ştiinţifice şi culturale româno-ruse.

B. P. HASDEU ET A. N. VESELOVSKI
(LETTRES INÉDITES)

RÉSUMÉ

Appuyée sur des documents inédits, tirés d'archives étrangères, cette recherche apporte une contribution à la connaissance de B. P. Hasdeu dans le domaine du folklore comparé et complète le chapitre concernant les relations roumaines-russes de la fin du XIX-e siècle. La correspondance entre les deux savants, contenant un échange d'informations et de publications relatives à la littérature et aux livres populaires, a exercé une infulence directe sur les études élaborées par eux et a contribué effectivement à la connaissance et à l'appréciation réciproque du mouvement scientifique et littéraire de Roumanie et de Russie. Les lettres adressées par Hasdeu à Veselovski, de même que celles de l'érudité russe envoyées au philologue roumain et publiées antérieurement, attestent en même temps le fait que, dans cette direction, les recherches roumaines de cette époque-là se situaient au niveau de la science la plus avancée des pays européens ou on les utilisait et on les appréciait unanimement.

BDD-A1589 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:05 UTC)